

WIM DE MUIJNCK

Leven en cognitie

Filosofie van de
gedragwetenschappen

Boom

Inhoud

Voorwoord 9

Inleiding 11

DEEL I · MENS WETENSCHAP

1. Psychologie 17
2. Geesteswetenschap 29
3. Sociale wetenschap 37
4. Cognitiewetenschap 47

DEEL II · LEVEN EN COGNITIE

5. Naturalisme 59
6. Organismen 69
7. Cognitie 81

DEEL III · DE MENS

8. De mens 93
9. Redenen 107
10. Goed leven 121

DEEL IV · JUISTHEID

11. Waarheid 139
12. Objectiviteit 153
13. Rationaliteit 167

DEEL V · KENNIS

14. Kennen 181
15. Verklaren 195
16. Bewijzen 211

DEEL VI · WETENSCHAP

- 17. De wetenschap 231
- 18. Wetenschappelijkheid 239
- 19. Gedragwetenschap 253

Dankwoord 269

Bibliografie 271

Namenregister 277

Zakenregister 279

Voorwoord

Dit is een filosofieboek over de gedragswetenschappen. Of beter, een boek over allerlei filosofische kwesties binnen die gedragswetenschappen.

Eerst wat terminologie. Gedragswetenschap (soortnaam) is de wetenschappelijke studie van menselijk gedrag. ‘De’ gedragswetenschap (enkelvoud) omvat de psychologie, maar ook aanverwante vakgebieden zoals de antropologie, de cognitiewetenschap, de pedagogiek, de communicatiewetenschap en de sociologie, en dat zijn dan ‘de gedragswetenschappen’ (meervoud). De gedragswetenschappen overlappen deels met de maatschappij- en geestes- of cultuurwetenschappen, en daarom ook grotendeels met de zogeheten ‘sociale wetenschappen’. Dit zijn allemaal geen scherp afgebakende vakgebieden. Bij elkaar genomen zou je dit de ‘menswetenschappen’ kunnen noemen, en die kun je dan ruwweg onderscheiden van de ‘natuurwetenschappen’.

Filosofische kwesties zijn kwesties die vereisen dat je *nadenkt over hoe je over dingen moet nadenken*. Dat houdt in dat je nagaat welke vragen je stelt en of dat de juiste zijn, welke aannamen je doet en of die kloppen, welke begrippen je gebruikt en of die helderheid scheppen, welke argumenten je hanteert en of die overtuigend zijn, en welke dingen je belangrijk vindt en of die dat waard zijn.

In de gedragswetenschappen rijzen er veel van dat soort kwesties. Hier zijn enkele voorbeelden: Hoe verhouden lichaam en geest zich tot elkaar? Wat maakt ons menselijk? Hebben we een vrije wil? Leent gedragswetenschap zich voor natuurwetenschappelijke methoden? Kan gedragswetenschap waarde vrij zijn? Gaat gedragswetenschap over objectieve feiten? Wat doet gedragswetenschap met ons?

Als academicus – als student, onderzoeker of professional – ontcom je er niet aan om zo nu en dan met dergelijke vragen bezig te zijn. Maar waar begin je? Zulke kwesties lijken immers oeverloos, een moeras waar je misschien maar beter uit weg kunt blijven.

Of toch niet? Filosofen en psychologen praten nog vaak alsof we wandelende breinen zijn en het bij onze cognitie, of meer specifiek ons denken en ons bewustzijn, gaat om informatieverwerking in ons hoofd. Maar onder filosofen is de laatste tijd ook een ander idee in opkomst: wij mensen zijn vóór alles organismen, en leven en cognitie zijn geen twee aparte dingen, maar twee kanten van dezelfde medaille. Noem dit het idee van de ‘eenheid van leven en cognitie’.

Welnu, als je dat idee serieus neemt, dan is er over de voornoemde kwesties een verhaal mogelijk, een verhaal ook waar je als gedragswetenschapper denk ik veel aan kunt hebben. Ik heb daarom eens geprobeerd om dat verhaal beknopt en in begrijpelijke taal in één boek samen te brengen. Zodat je ook als beginnende student al iets met de voorgaande kwesties kunt.

Wat kun je verwachten? Dit boek gaat over filosofische ideeën, maar niet over filosofen, filosofische werken of filosofische stromingen. Dit boek bevat wel wetenschapsfilosofie, cognitiefilosofie en ethiek, maar zonder de gebruikelijke schotten ertussen. Dit boek gaat over van alles – liefde, politiek, religie, noem maar op –, maar probeert niet om je opinies over actuele kwesties aan te praten. Dit boek probeert niet om makkelijk te zijn of je te vermaken, maar wel om begrijpelijk en leesbaar te zijn. Ben je oké met dit alles, welkom dan bij de filosofie van de gedragswetenschappen!

Wim de Muijnck

Inleiding

Door, voor en over ons

Wij mensen houden ons van jongs af aan bezig met menselijk gedrag. We zijn immers sociale dieren en moeten met elkaar overweg kunnen. En met onszelf! Mensenkennis, mag je daarom aannemen, hoort bij onze soort.

Uitgewerkte ideeën over menselijk gedrag, lichaam en ziel of de menselijke natuur zijn iets van veel recenter datum, maar ook die waren er duizenden jaren geleden al, denk aan Aristoteles en Confucius, of aan de grote religies.

Zo beschouwd is de gedragswetenschap nog maar net komen kijken. In de late achttiende eeuw gaan Europese overheden demografische data verzamelen; in de loop van de negentiende eeuw ontstaan langzaam vakgebieden als sociologie, psychologie, antropologie, criminologie en pedagogiek; en pas in de twintigste eeuw krijgt de gedragswetenschap de vorm en omvang zoals we die tegenwoordig kennen, met bijvoorbeeld alleen al in Nederland duizenden mensen per jaar die een studie psychologie kiezen.

Ondanks haar korte bestaan heeft die gedragswetenschap zich stevig genesteld in ons bestaan – in onze maatschappij, cultuur en persoonlijke levens. Maar hoezo eigenlijk? Welke meerwaarde heeft wetenschappelijke expertise op het gebied van menselijk gedrag? Wat hopen experts precies toe te voegen aan alle sociale kennis en vaardigheden die we sowieso al bezitten?

Een domme vraag, kun je denken. Sla bijvoorbeeld een inleiding psychologie open en er ontvouwt zich voor je ogen een overweldigend panorama aan kennis – over cognitieve ontwikkeling, visuele waarneming, taal, seksualiteit, emoties, motivatie, persoonlijkheid en ga zo maar door. Kennis bovendien die het keurmerk ‘wetenschappelijk’ draagt; die dus, mag je aannemen, diepgravend is, theoretisch samen-

hangend, op systematische en controleerbare wijze verkregen en kritisch getoetst. Kennis die we daarom ook als samenleving kunnen inzetten om bijvoorbeeld psychische problemen te verhelpen, meer uit onze levens te halen, productiever te zijn en harmonieuzer samen te leven.

Maar klopt dit rooskleurige beeld wel? Dat wil zeggen: kan gedragswetenschap wel echt wetenschappelijk van karakter zijn? Want wat gebeurt er precies als wetenschap iets wordt door, voor én over ons – als we elkaar als object van wetenschappelijk onderzoek gaan benaderen, en onszelf ook zo gaan zien?

Visies op gedragswetenschap

Gedragswetenschap is de wetenschappelijke studie van menselijk gedrag. Dat klinkt misschien simpel, maar er bestaan minstens vijf brede visies op wat dat zou kunnen of moeten inhouden. Die visies laten zien dat rondom gedragswetenschap zo'n beetje alles ter discussie staat: de rol van onderzoekers, de te volgen methoden, het mensbeeld, de wetenschapsopvatting, de na te streven doelen – zelfs het onderwerp van studie. De visies zijn deze:

- *De naturalistische visie.* Wij mensen zijn *organismen*, exemplaren van een diersoort met typische strategieën om te overleven en zich voort te planten. De vraag wordt dan: hoe resulteert menselijk gedrag uit de natuurlijke kenmerken en uitdagingen van de mens als biologische soort?
- *De empirisch-analytische visie.* Wij mensen zijn *objecten*, observeerbare en voorspelbare dingen of systemen. De vraag wordt dan: welke gedragsvariabelen zijn er, hoe kun je die nauwkeurig en betrouwbaar meten, en hoe hangen ze statistisch en causaal met elkaar samen?
- *De geesteswetenschappelijke visie.* Wij mensen zijn *subjecten*, wezens die zichzelf, elkaar en de wereld om hen heen ervaren en duiden, en die zich op betekenisvolle manieren uiten. De vraag wordt dan: hoe kun je op wetenschappelijke wijze met die ervaring, betekenisgeving en uitingen bezig zijn?
- *De kritische visie.* Wij mensen zijn *politiek handelende wezens*, wezens met identiteiten en belangen die macht uitoefenen en onder-